



RESPUBLIKA YOSH OLIMLAR
KENGASHI

«ХОТИН-ҚИЗЛАР ВА ЭРКАКЛАР ЎРТАСИДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИ» МАВЗУСИДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНИ

МАЪРУЗАЛАР ТЎПЛАМИ





**RESPUBLIKA YOSH OLIMLAR
KENGASHI**

**«ХОТИН-ҚИЗЛАР ВА ЭРКАКЛАР
ЎРТАСИДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИ»
МАВЗУСИДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
АНЖУМАНИ
МАЪРУЗАЛАР ТЎПЛАМИ**

Toshkent – 2021

Tahrir hay'ati:

Saidova Sayyora Alisher qizi – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori PhD
Fotima Tohirova

Dizayner:

Ulug'bek Saidov

Динимизда аёлларни кадрлаш, уларни асраб-авайлаш каттиқ тарғиб қилинган амалдир. Чунки улар – оналаримиз, жуфтларимиз ва сингилларимиздир. Қадимдан Ислом динига амал қилиб келган халқимизнинг миллий қадриятларида аёл зоти эъзозланади. Давлатимиз томонидан ҳам аёлларга алоҳида ҳурмат-эътибор кўрсатилиб, уларни ҳар жиҳатдан ҳимоя қилиб келинмоқда.

Аёлларсиз ҳаётни, таракқиётни тасаввур қилиб бўлмайди. Улар жамиятнинг етакчи кучлари, моҳир ва уддабурон мураббийлари, меҳрибон ва оқила тарбиячиларидир.

Бугун жамиятнинг деярли ҳеч бир муаммосини, ҳатто келажаги буюк давлат қуриш вазифасини ҳам аёллар иштирокисиз ҳал қилиш мушкул. Келажаги буюк давлат қуриш борасида биз, энг аввало, ёш авлодга таянамиз. Фарзандни камолга етказиш оилавий тарбияни тўғри йўлга қўйишдан бошланади. Оиладаги ўғил-қизларимизнинг қандай инсонлар бўлиб етишиши ҳаммадан бундан аёлларимизга боғлиқ.

Республикамиз БМТнинг “Хотин-қизларга нисбатан камситишларнинг барча шакллари йўқ қилиш ҳақида”ги конвенциясига, Халқаро меҳнат ташкилотининг “Оналикни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги, “Меҳнат ва машғулотлар соҳасидаги камситишлар тўғрисида”ги конвенцияларига МДХ давлатлари ичидан биринчилар қаторида қўшилди. Бу ҳужжатлар хотин-қизлар манфаатларини муҳофаза қилиш ва уларнинг оиладаги ва умуман жамиятдаги мавқеини мустаҳкамлашга қаратилган меъриий-ҳуқуқий ҳужжатлар комплексининг таркибий қисмидир.

Мухтарам Президентимиз Шавкат Миромонович Мирзиёев раҳнамолигида хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, саломатлигини муҳофаза қилиш, интилиш ва ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, уларга муносиб меҳнат ва яшаш шароитларини яратишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

То'plamga Respublika Oliy va o'rta-maxsus o'quv yurtlarida ilmiy izlanishlar olib borayotgan yosh tadqiqotchilar, doktorant, pedagoglar, magistrant va talabalarining maqola va tezislari kiritilgan.

Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgar.

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Абдуллаева Феруза Шариповна

Бухоро даламат университети

Тарих ва маданият мерос факультети

мустақил тадқиқотчиси

Халқаро ҳуқуқ тарихига назар солсак гендер тенглик учун кураш 1945 йили БМТ ташкил топиши билан бошланди. Ташкилотнинг дастлабки 51 аъзосидан 30 таси аёлларга эркаклар билан тенг:

а) сайлов ҳуқуқини;

б) давлат ишлари билан шуғулланиш ҳуқуқини берди.

БМТ Уставида эркаклар ва аёлларнинг тенг ҳуқуқлилиги эътироф этилди. Аммо ҳаёт, вақт фақатгина қонунлар билан тенг ҳуқуқлиликини таъминлаб бўлмасликини кўрсатди. Шу сабли гендр тенглик учун курашнинг иккинчи босқичи бошланди. Жамиятда аёлларнинг аҳволини яхшилаш борасида режа ва стратегиялар ишлаб чиқиш учун БМТ ташаббуси билан 4та халқаро конференция ўтказилди. Жумладан, 1975 йил I-халқаро конференция Мехикода, II-халқаро конференция 1980 йил Копенгагенда, III-халқаро конференция 1985 йил Найробида, IV-халқаро конференция 1995 йил Пекинда бўлиб ўтди. Пекинда бўлиб ўтган БМТ IV-анжуманида аёлларга нисбатан уйда зўравонликни кўпгина мамлакатларга хос “юқумли касаллик” деб эълон қилинди. Жаҳон миқёсида ташкил қилинган бу конференциялар бутун дунё эътиборини “гендер тенглиги” муаммосига қаратишга муваффақ бўлди[1].

Бугунги кунда янги Ўзбекистонда аёлларнинг ҳуқуқий мақомини мустаҳкамлаш, уларнинг ижтимоий-сиёсий ва тиббий маданиятини ошириш шунингдек, интеллектуал салоҳиятини ошириш, ҳуқуқлари ҳамда манфаатларини ҳимоя қилишга алоҳида аҳамият берилиётганлиги масалалари Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2020-йил 23- сентябр Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) Бош Ассамблеясининг 75-юбилей сессиясидаги нутқида ҳам ўз ифодасини топди.

Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясидаги чиқиши давомида халқаро ҳамжамият эътиборига минтақавий ва глобал аҳамиятга эга долзарб масалалар юзасидан ўз нуқтаи назарини тақдим этди. Хусусан, Ўзбекистонни сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий модернизация қилишнинг устувор йўналишларини кўрсатиб берди. Йўналишлар орасида гендер масаласи алоҳида аҳамият касб этди. Давлатимиз раҳбари ўз нутқида “*биз учун гендер тенглик сиёсати устувор масалага айланди. Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги ўрни тобора кучаймоқда. Янги Парламентимизда аёл депутатлар сони икки баробарга кўпайди*”, деб мамлакатимизда хотин-қизлар сиёсати бўйича амалга оширилаётган ишларни назарда тутди. Ҳақиқатан ҳам мамлакатимизда хотин-қизларнинг ўз имкониятларини тўлақонли рўёбга чиқаришлари учун барча шарт-шароитларни таъминлаш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Жумладан, “Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш

чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2019 йил 22 ноябрь (ПФ-5325-сон) Фармонга мувофиқ хотин-қизларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, оила ва жамиятдаги мавқеини юксалтириш, иш билан бандлигини таъминлаш, аёллар тадбиркорлигининг турли шакллари ривожлантириш бўйича аниқ мақсадлар белгилаб олинганлигини айтиш мумкин.

Бугунги кунда Ўзбекистон хотин-қизлар масалаларига оид халқаро мажбуриятларини виждонан бажаришга ҳаракат қилмоқда. Давлатимиз томонидан “Хотин-қизлар ҳуқуқлари камситилишининг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисида”ги конвенциянинг аъзоси сифатида миллий қонунчиликка унинг нормаларини уйғунлаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Хусусан, мамлакатимизда бу борада муҳим қадамлар қўйилди. 2019 йил сентябрь ойида Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги ҳамда “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунлар қабул қилинди. Бу қонунда аёлларни жинси бўйича бевосита ва билвосита камситишни тақиқланишига алоҳида урғу берилган. Мазкур қонун давлатимиз раҳбарининг 2019 йил 7 мартдаги “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига мувофиқ ишлаб чиқилди. Ушбу қонуннинг мақсади хотин-қизларни турмушда, иш жойларида, таълим муассасаларида ҳамда бошқа жойларда тазйиқлар ва зўравонликнинг барча шаклларидан ҳимоя қилишга қаратилган. Ушбу соҳадаги муносабатларни тартибга солиш, шунингдек, тазйиқлар ва зўравонликдан жабрланганларни ҳуқуқий ҳамда ижтимоий ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш ҳам қонуннинг муҳим мақсадларидан бири ҳисобланади [2].

Қонунда гендер тушунчаси ҳам қайд этилган бўлиб, унга кўра, гендер хотин-қизлар ва эркаклар ўртасидаги муносабатларнинг жамият ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларида, шу жумладан сиёсат, иқтисодиёт, ҳуқуқ, мафкура ва маданият, таълим ҳамда илм-фан соҳаларида намоён бўладиган ижтимоий жиҳати кўрсатилган.

БМТ томонидан 1966 йилда қабул қилинган яна бир халқаро ҳужжат – Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 3-моддасида таъкидланишича, “Мазкур пактда иштирок этувчи давлатлар эркаклар ва аёллар учун ушбу Пактда кўриб чиқилган барча фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлардан бир хилда фойдаланишини таъминлаш мажбуриятини олади”. Айнан мазкур халқаро норма “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида” қонуннинг 2-моддасида “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир, -деган модданинг амалий ва ҳуқуқий асосидир.

Мазкур асоснинг яна бир ҳуқуқий кафолати бу Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 46-моддасида “Хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқлидирлар”, деб белгиланганлигидир.

Хусусан, бугунги кунда хотин-қизларнинг гендер камситилишига йўл қўймаслик мақсадида Ўзбекистон Республикасида Гендер тенгликни таъминлаш масалалари

бўйича комиссия ташкил этилди. Комиссиянинг асосий вазифалари хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш соҳасидаги ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, ушбу соҳада давлат дастурларини, миллий ҳаракатлар режаларини ва стратегияларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этиш, ушбу соҳада қилинган ишлар бўйича ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ахборот тақдим этиш, хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш ва бу борада халқаро стандартларга риоя этиш соҳасида халқаро ташкилотлар, хорижий мамлакатларнинг тегишли органлари билан ҳамкорликни амалга оширишдан иборат.

Бундан ташқари комиссия тавсиясига асосан БМТ Аҳолишунослик жамғармаси (УНФПА)нинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси кўмаги остида тазйиқ ва зўравонликка учраган хотин-қизларимиз учун тезкор ва сифатли ёрдам кўрсатиш мақсадида стандарт операцион чора-дадбирларни акс эттирувчи ҳужжат ишлаб чиқилди.

Гендер тенглик жамият ривожида муҳим бўлган ижтимоий муносабатларда долзарб аҳамиятга эга эканлиги бугунги кунда янада яққол намоён бўлмоқда. Бугун оилада, жамиятда, айниқса, хотин-қизларнинг ижтимоий ҳаётдаги фаоллигини оширишга алоҳида эътибор қаратилаётгани натижасида ижтимоий муносабатларда ҳам, қонунчиликда ҳам катта ўзгаришлар амалга оширилмоқда.

“Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисидаги” Қонун 32-моддадан иборат бўлиб, 29-моддасида қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўлиши ҳамда 30-моддада Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ва бошқа манфаатдор ташкилотлар ушбу Қонуннинг ижросини, ижрочиларга етказилишини ҳамда моҳияти ва аҳамияти аҳоли ўртасида тушунтирилишини таъминлаши қайд этилган[3].

Янгиланаётган Ўзбекистон ислоҳотлари инсон манфаатлари устунлигини таъминлаш баробарида жамиятда хотин-қизлар мавқеини ошириш, уларнинг ҳуқуқ ҳамда имкониятларини устувор кадриятлардан бири сифатида ҳимоя қилишга қаратилганлиги аёлларнинг сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий фаоллигини юксалтириш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида рўёбга чиқарилмоқда.

Хусусан, сўнгги уч йилда гендер тенгликни таъминлашнинг қонунчилик ва институционал негизини мустаҳкамлаш йўлида муҳим чоралар кўрилди. Хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоясига қаратилган қарийб 20 та норматив-ҳуқуқий ҳужжат, шу жумладан 2 та қонун, 1 та Президент қарори, 4 та Президент Фармони, 13 та Вазирлар Маҳкамаси қарори қабул қилинди. Шунингдек, хорижий ташкилотлар билан ҳамкорлик алоқаларини мустаҳкамлаш мақсадида ЮНИСЕФ, УНФПА, БМТ БМТ ЖБ, ОТБ, ЮСАИД ЕХХТ, ЕТТБ каби халқаро ташкилотлар билан икки томонлама таклифлар асосида йиллик кўшма режалар ишлаб чиқилиб, амалга оширилмоқда.

Ўзбекистонда хотин-қизларни кўллаб-қувватлаш, жамиятда ўз ўрнини топа олган, муваффақиятли аёлларнинг ҳаёт тажрибасини оммалаштириш мақсадида www.genkom.uz сайти яратилди [4].

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, мамлакатимизда гендер тенгликка эришишда хотин-қизларнинг жамиятдаги мавқеини янада кучайтириш, шу орқали оилани мустаҳкамлаш, юқори интеллектуал даражадаги ёш авлодни вояга етказиш, жамият барқарорлигини таъминлашнинг гарови ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Инсон ҳуқуқлари. (Муаллифлар жамоаси). Тошкент-2012, 202-215-б.
2. Худойбердиева Г. Гендер тенглик: Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқлар қандай таъминланапти? <http://hudud24.uz/>
3. Мухитдинова Ф. Янгиланаётган Ўзбекистонда гендер тенгликнинг ҳуқуқий асослари. <https://yuz.uz/news/>
4. Ўзбекистонда гендер тенгликни таъминлашда қандай ўзгаришлар рўй бермоқда? <https://xs.uz/uzkr/post/>

MUNDARIJA

<i>Allanazarova Mohira Baxtiyor qizi. Jamiyatda ayollarning o'ri va haq huquqlari</i>	4
<i>Halimova Odina Dilshodxon qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasidagi gender tenglik masalasida jahonda va yurtimizda olib borilayotgan siyosiy harakatlar</i>	8
<i>Abdulaminova Adolat Abdurasul qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida gender tengligi</i>	12
<i>Ibragimova Gulzoda Nabiyevna, Razzaqova Gulnoza Kadamboy qizi. Ilm-fan-texnika va innovatsiyalar samaradorligini ta'minlashda olim ayollarning ishtiroki</i>	15
<i>Sharipov Shahzod Shuhratovich. O'zbekistonda xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida gender tenglik: muammo va yechimlar</i>	19
<i>Jabborova Ruxsora. Gender tenglikni amalga oshirishdagi islohotlar</i>	21
<i>Halimova Odina Dilshodxon qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasidagi gender tenglik masalasida jahonda va yurtimizda olib borilayotgan siyosiy harakatlar</i>	23
<i>Ruzimbayeva Iroda Ruslan qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasidagi gender tengligi</i>	27
<i>Jalilova Nilufar Toxirjonovna. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida gender tengligi</i>	29
<i>Jaloliddinova Mohira Alisher qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida gender tengligi</i>	31
<i>Umida Sulaymonova Pulat qizi. Xotin – qizlar va erkaklar o'rtasida gender tengligi</i>	34
<i>Maxliyo Mirvaliyeva Yoqubjon qizi, Turg'unpo'latova Musharraf Xusniddin qizi. Respublikamizdagi gender tengligining psixologik xususiyatlari</i>	36
<i>Barnoyeva Gulxayo Rahmonovna. O'zbekistonda gender tenglikni ta'minlash borasidagi strategik islohotlar</i>	40
<i>Oyjamol Raxmonova. Ayol – millat tarbiyachisi</i>	44
<i>Zairov Asadbek. O'zbekistonda gender tengligi masalasi – davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan strategik yo'nalish</i>	46
<i>Усмонов Камолiddин Салимжонович. Ривожланган хорижий мамлакатларнинг гендер тенглик масалалари буйича тажрибалари</i>	51
<i>Teshayeva Sarvinoz. Xotin qizlar va erkaklar orasida gender tengligi</i>	54
<i>Shamsiddinova Gavhar Dilshod qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida gender tengligi</i>	56
<i>Sharopov Abdunazar. Muqaddas ayollar har doim ardog'imizda</i>	59
<i>Abduraxmonova Mo'tabarxon Nodir qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasidagi gender tengligi</i>	61
<i>Toshimova Gulira'no Ilyosovna. Ayol – borliq ko'zgusi</i>	66
<i>Turdiyev Bexruz Sobirovich. O'zbekistonda gender tenglik: islohot va ustuvor yo'nalishlar strategiyasi</i>	68
<i>Quziyeva Taxmina Faxriddinovna. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida gender tengligi</i>	73
<i>Jumabekova Niginabonu Umidjonovna. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida gender tengligi</i>	76
<i>Teshayeva Marjona Shuhrat qizi. Xotin-qizlar va erkaklar o'rtasida: gender tengligi</i>	78
<i>Арифджанов Шахзод Бахтиёр ўғли. Гендер тенглиги - Замонамиз ўрни сифатида</i>	80
<i>М. Сотволдиева, С.Даминджанова. Хотин-қизлар ва эркаклар ўртасида гендер тенглиги</i>	84
<i>Абдуллаева Феруза Шариповна. Янги Ўзбекистонда гендер тенгликни таъминлашнинг ҳуқуқий асослари</i>	86
<i>Маманиёзов Шахзод Аброр ўғли. Хотин-қизлар ва эркаклар ўртасида гендер тенглиги</i>	90
<i>Рўзиева Моҳинур Шахмардон қизи. Гендер адолатида ўзбек аёллари</i>	95
<i>Ахунова Шохиста Наманжановна, Туйчиева Шохсанам. Значение гендерного равенства в развитии государственности и роль женского пола в обществе</i>	98